

S. JANKAUSKAS

EROTO PAGARBINIMAS, ARBA PLATONO GIESMĖ FILOSOFIJAI

Kiekvienai konkrečiai filosofijai visada iškyla savęs įprasminimo reikmė. Šią reikmę būtų galima pavadinti tiesiog filosofijos „priedermė“. Logiškai ją būtų galima paaiškinti labai paprastai: filosofija yra savimone. Tačiau kaip loginis paaiškinimas apskritai, taip ir šis, būdamas tautologiškas, nieko papildomai nepaaiškina, o tik persako tą patį kitais žodžiais. Kadangi filosofija nėra subjektas ir jai negali iškilti jokios reikmės, tai natūralu būtų aiškinti „priedermę“ psichologiškai, sakysim, filosofo siekimu identifikuoti save. Kaip rodo filosofijos istorija, save identifikuoti čia siekiama nustatant priklausomybę kokiai nors filosofinei tradicijai. Užuot pabrėžus savąjį individualumą, čia jo tarsi išsižadama, o tai rodo, kad pobūdžiu ir, matyt, turiniu aptariamoji „priedermė“ yra objektyvi. Tarus, kad šios „priedermės“, kaip ir filosofijos prigimtis apskritai yra neteorinė¹, ji gali išryškėti tik suteorinta, t. y. tik konkrečiuose filosofijos įsprasminimuose. Kitaip tariant, pirma reikia paklusti — atlikti „priedermę“, ir tik po to gali paaiškėti jos būtinumas.

Kadangi filosofija apskritai yra istoriška, tai jokia jos atmaina nepajėgi įprasmininti savęs „nepasitarusi“ su visa ligtoline filosofija. Istorikumo tąsa neišvengiamai atveda prie filosofijos ištakų, būtent prie antikinės filosofijos. Čia dar tik pradeda formuotis ir teorinis mąstymas apskritai. Todėl reikmė, pagimdžiusi filosofiją, čia dar turėjo būti suteoriną tiesiogiai, t. y. dar neveikiant jau gatavoms teorinio mąstymo apraiškoms. Šia prasme antikinės filosofijos „išpažintis“ turėtų būti „nuoširdesnė“ už paskesnius, jau teorinio mąstymo inercijos iškreiptus, filosofijos įprasminimus. Todėl filosofijos įsprasminimų istoriniame forume antikinės filosofijos balsui reikėtų teikti ypatingą reikšmę.

Išsamiai aptarinėti antikinės filosofijos paskirtį pradeda Platonas². Ir

¹ Žr.: *Marksas K.* „Dėl politinės ekonomijos kritikos“ pratarmė // *Marksas K., Engelsas F.* Rinkiniai raštai dviem tomis.— V., 1949.— T. 1.— P. 304.

² Plg.: „<...> tinkama giesmė pagerbti Erotą (filosofijos įsameninimą) dar niekas iki šiol neišdrįso“ (*Platonas. Dialogai.*— V., 1968.— P. 13). M. Račkausko atliktas Platono „Puoštos“ vertimas yra daugiau literatūrinio negu filosofinio pobūdžio. Atsižvelgiant į šiame straipsnyje keltus tyrinėjimo tikslus, minėtas vertimas cituojant vietomis pataisytas graikiško originalo leistinos ribose. Pataisos, kursyvai bei pastabos citatose — straipsnio autoriaus.

tai — šios filosofijos brandos ženklas: tik įveikusi jai iškilusias problemas, konkretaus istorinio laikotarpio filosofija pajėgi įprasminti pati save. Pradiniu tašku filosofijos paskirčiai nusakyti Platonui yra žodžio φιλοσοφία etimologinė reikšmė. Antika dar itin gerbia žodį ir jo prasmę linkusi sieti su jo etimologija. Tokia ištikimybė žodžiui yra savitas būdas įvertinti kokio nors reiškinių istorinio objektyvumo arba tiesiog duotumo faktą. Platonas negali nepastebėti, kad savo mąstymu jis tik pratęsia filosofavimo tradiciją, taigi ir negali nesuprasti, kad, aptardamas filosofijos paskirtį, nėra visiškai laisvas. Žodis padiktuoja tyrimo kryptį, ir Platono „giesmėje filosofijai“³ — „Puotoje“ — filosofija pasirodo meilės pavidalu. Tiesa, šiame dialoge aprašytas pokalbis plėtojasi taip, kad net nekyla minties, jog būtų siekiama „šudėti pagiriamą žodį“ kam nors kitam, išskyrus meilę apskritai. Meilė čia įsmeninama, susiejant ją su dievybe Erotu, ir pašnekesys nuklysta į Olimpo aukštybes. Erotas, „kaip pridera dievybei“, susilaukia iš puotos dalyvių panegirikų bei liaupsių, kurias nutraukia Sokratas. Šis mąstytojas iš karto atsiriboja nuo ligtolinių šnekų, kuriose, pasak jo, sumaišyta „visa, kas pakliuvo“⁴, ir pažada prie jų nesitaikyti, o sakyti vien tiesą. Taip Platonas Sokrato lūpomis išpėja dialogo skaitytoją, kad į ligtolinį dialogo turinį nereikia žiūrėti pernelyg rimtai ir kad tikra šneka dar tik prasidėsianti. Taigi dialogo šerdis, o kartu ir raktas jam suprasti yra Sokrato kalba. Joje netrunka išryškėti dialogo semantinis dviplaniškumas. Paašškėja, kad „Erotas būtinai myli išmintį, arba — jis filosofas“⁵, t. y. kad Erotas yra dievybė, ikūnijanti filosofiją. Vadinasi, uždavinys, kurio imasi šiame dialoge Sokratas, ketindamas „panagrinėti, kas yra tasai Erotas ir kokie jo ypatumai, o paskui — ir jojo darbai“⁶, reiškia ne ką kita, o siekimą aptarti filosofijos prigimtį bei paskirtį. Beje, ta begalinė pagarba Sokratui, kurios skatinamas Platonas padarė jį pagrindiniu savo dialogų herojumi, šiame dialoge priverčia Platoną gana radikaliai pataisyti savo mokytoją. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad „pasiūlydamas“ kaip tik Sokratui aptarti filosofijos paskirtį, Platonas padaro patį geriausią sprendimą. Kas gi gali išmanyti filosofiją geriau už patį Sokratą? Tačiau iš tikro Sokratas dar žengė antikinės filosofijos ieškojimų keliu, t. y. buvo dar ieškantis filosofas, ką jis ir savaip išsakė garsiuoju autoironijos principu. „Puotoje“ keliamas uždavinys, kaip minėta, jau ženklina šios filosofijos brandą, taigi ir reziumuoja jos atradimus. Norom nenorom Platonas priverstas padaryti ir Sokratą jau suradusį, taigi ir pataisyti jo principą. Štai kodėl šiame dialoge Sokratas netikėtai prasitaria, kad „be meilės dalykų, nieko kito nežinaš“⁷. Tiesa, kada Sokratas pradeda puotos dalyviams skelbti „tiesą

³ Taip Platono „Puotos“ paskirtį įvertino V. Windelbandas (Žr.: *Windelband W. Geschichte der abendlandischen Philosophie im Altertum.*— München, 1923.— S. 130).

⁴ *Platonas. Dialogai.*— P. 45.

⁵ Ten pat.— P. 54.

⁶ Ten pat.— P. 50.

⁷ Ten pat.— P. 13.

apie Erotą", paaikėja, kad ta tiesa ne jo paties išmąstyta, bet nugirsta iš mantinietės (dievų įkvėptosios) Diotimos. Šia stilistine priemone Platonas bent jau iš principo gražina Sokratui „neišmanėlio" skautumą, o kita vertus, subtiliai perkelia filosofijos aptarimą į mito plotmę.

Diotimos papasakotas mitas apie Erotą, be abejonės, Platono išgalvotas. Ir vis dėlto pats mėginimas pasitelkti filosofijoje mitą, nors ir nominaliai, negali neatrodyti neįprastas ar net tiesiog nelogiškas. Juk filosofija formuojasi kaip tik įveikdama (teoretizuodama) mitą, ir tai negali būti nežinoma tuo užsiimantiems antikos filosofams, taigi ir Platonui. Ir jei šis ryžtasi tokiam nenuoseklumui — gražinti mitą į filosofiją, tai, matyt, ne šiaip sau. Iš tikro, aptarti filosofijos paskirtį nėra tas pat, kas šiaip filosofuoti. Juk filosofas „yra vidury tarp išminties ir neišmanymo (*αμαθία*)" ⁸ ir siekia pirmosios. Tai reiškia, kad, pažintiškai žiūrint, filosofas visada eina iš nežinojimo į žinojimą. Būdamas šiame kelyje, t. y. likdamas filosofu, jis dar nežino, kur nuves tas kelias. Kitaip tariant, tikras filosofas, taigi ne tik Sokratas, bet ir Platonas, pats negali žinoti, kas yra filosofija. Kas gi tada žino ir kaip žino? Platonas kreipiasi į mitą ir neatsitiktinai. Mite įsmeninami, o kartu ir savitai konstatuojami socialiniai bei gamtiniai arba, šnekant talpesne antikos kalba, kosminiai duotumai. Maža to, mitas dar ir paaikšina tuos duotumus įsmeninimų genealoginėmis nuorodomis, galų gale atsiremiančiomis į visiškai neabejotinus Olimpo gyventojus. Taigi mitas antikos akyse ne šiaip „turi nuomonę", bet tikrai „žino" ⁹. Filosofija antikvai taip pat yra kosminis duotumas. Kai kurie jį aptinka (pvz., Sokratas išgirsta „vidinį balsą"), paklūsta jam ir pasidaro filosofais. Taigi filosofija priklauso mito „žinojimo" sferai, ir Platonui nelieka nieko kito kaip „atiduoti karaliui tai, kas priklauso karaliui".

Perleisdamas mitui teisę aptarti filosofiją, Platonas tesiekia savitai pažintiškai pagrįsti savo paties požiūrį į filosofiją. Tačiau mitas negali „autorizuoti", nepertvarkydamas autorizuojamo požiūrio pagal save. Mitas gali efektyviai „pagrįsti" kokį nors požiūrį tik tada, kai šis sukriptas pagal jo „logiką". Mite paprastai vaizduojamos įsmeninintos galios, veikiančios motyvuotai. Todėl mite vyrauja psichologinis pasakojimas. Pačiuose mituose jų herojų psichologizavimas turi sąvas, neabejotinai praktines intencijas: taip pasilieka bendravimo su kosminėmis galiomis, taigi ir poveikio joms (apvaldymo) galimybė. Platonui, priverstam imituoti mitą, tenka norom nenorom ir filosofiją aptarti psichologiškai. Matuoti kokią nors veiklą, taigi ir filosofiją, psichologiniu požiūriu reiškia ją matuoti jos dalyvio sielos (*ψυχή*) būseną arba jausmu. Žmogus, kuris užsiima kokia nors veikla ne apsimestinai (ne reikalo verčiamas), bet iš tikro (iš pašaukimo), gali tą jausmą nusakyti gana įvairiai: kokio nors dalyko troškimas, geidimas, siekimas ir pan. Tačiau bene talpiausiai tą

⁸ Ten pat.— P. 54.

⁹ Plg.: „Jei nėra paaikškinimo, koks gali būti žinojimas?" (Ten pat.— P. 50).

jausmą išreiškia, visą jo atspalvių gamą apima žodis meilė (ἔρως). Taigi, psichologiškai žiūrint, žmogaus veiklos įvairovė tėra įvairios meilės atmainos, besiskiriančios mylėjimo objektais. Filosofija čia ne išimtis: ji irgi turėtų būti tam tikra meilė.

Taip jau nutinka, kad, perkėlęs filosofijos aptarimą į mito plotmę, Platonas vėl atsiduria pradinėje pozicijoje, kurią jau buvo padiktavęs pats žodis φιλοσοφία. Pasirodo, mito „požiūris“ į filosofiją dera su jos vardu, ir tai Platonui negali nebūti ženklas, kad tyrimo kryptis pasirinkta vykusiai. Dėl tyrimo būdo Platonui laužyti galvos jau nereikėjo. Sokratiškasis kelias buvo gerai žinomas: siekiant ką nors konkretaus išsiaiškinti, reikia imti pamatu „tą sąvoką, kuri atrodo pilniausia (bendriausia) ir (todėl) patikimiausia“¹⁰. Todėl siekiant išsiaiškinti konkrečią meilės rūšį, pavyzdžiui, filosofiją, reikia pirma išsiaiškinti, kas yra meilė apskritai. Sumitologinus šią reikšmę, ji ir virto jau minėtu klausimu: „<...> kas yra tasai Erotas ir kokie jo ypatumai, <...> ir jojo darbai?“ Puotos dalyviai, Platono valia šią reikmę iš pradžių įsisąmonino lėkščiau — kaip reikmę „pasakyti gražiausią <...> kalbą Erotui pagirti“¹¹. Todėl pirmieji kalbėtojai išleido į gražbyliavimą ir jau ne tiek paisė probleminio intereso, kiek iškalbos gražumo. Tačiau jau ir ikisokratinėse kalbose išaiškėjo ir šis tas dalykiško. Tas dalykiškumas pasimato tik susipažinus su Sokrato kalba, kuri yra vien tiesa¹². Taigi ties šia kalba ir prasminga apsisotiti, o kitų kalbų dalykinius momentus nurodyti pagrečiui, t. y. tuo mastu, kuriuo juos išryškina Sokrato kalbos analizė.

Sokratas iš karto griebia jautį už ragų — pradeda aiškiu problemos formulavimu¹³. Todėl, nepaisant apsidraudimo, kad jis šnekėsias kaip išeis¹⁴, jo kalba iš karto pasidaro kryptinga. Aptardamas Eroto prigimtį, Sokratas jam įprastu būdu, t. y. „sukiršindamas“ savo pašnekovo, šiuo atveju — Agatono, išvadas, iš pradžių priverčia suabejoti Eroto dieviškumu¹⁵. Pereidamas nuo negatyvios kritikos prie pozityvių išvadų apie Erotą, t. y. prie dalykų, kurių jis, kaip filosofas, pats išsamprotauti nepajėgus, Sokratas jau remiasi mantiniete Diotima. Šis personažas irgi neabejotinai Platono išgalvotas, nes to reikalauja mito pateikimo situacija. Mitas neturi autoriaus, ir jį pažinti, o ne vien šiaip žinoti, pavyzdžiui, nugirdus, gali tik ypatingomis galiomis apdovanoti, o todėl ir iš dalies menami žmonės. Mitą „pažįstančio“ asmens, šiuo atveju — Diotimos, menamumas išsaugo mito anonimiškumą, kuris savo ruožtu yra mito „tikrumo“ sąlyga.

¹⁰ Ten pat.— P. 219.

¹¹ Ten pat.— P. 13.

¹² Ten pat.— P. 45.

¹³ Iš Sokrato pašnekovų tik Agatonui pavyksta įžvelgti aptariamo dalyko loginę esmę. Jis pastebi, kad „<...> vienintelis teisingas kelias ką nors pagarbinti — išnagrinėti, koks yra ir kokių gėrybių teikia tas, apie kurį kalbama“ (Ten pat.— P. 39).

¹⁴ Ten pat.— P. 45.

¹⁵ Ten pat.— P. 46—49.

Mitas paprastai prasideda jo pagrindinių herojų — dievų — genealoginėmis nuorodomis. Ir tai yra būdas, kuriuo mite pateikiamos kokį nors kosminį duotumą konstituojančios prielaidos: mitas toliau plėtojamas, išskleidžiant tokių prielaidų turinį kuria nors, papildomų aplinkybių sukonkretinta linkme. Diotima irgi pradeda savo pasakojimą Eroto prigimties nuoroda. Paašškėja, kad Eroto tėvai yra dievybė Poras (gausa, perteklius) ir paprasta mirtingoji Penija (skurdas, nepriteklius). Tai ir lemia neįprastą Eroto būdą. Paveldėjęs iš abiejų tėvų priešingas savybes, jis atsiduria visų priešybių vidury¹⁶. Be to, Erotas buvo pradėtas grožio deivės — Afroditės gimimo dieną, o todėl jis iš prigimties linkęs į grožį¹⁷. Šiomis dviem prielaidomis, iš kurių viena apibūdina Erotą formaliai, o kita — turiningai, ir remiasi paskesnės Diotimos išvados apie Erotą. Pirmiausia padaroma išvada, kad Erotas yra filosofas. Dėl savo prigimties prieštarungumo Erotas yra taip pat ir neišmanymo bei išminties vidury. Polinkis į grožį verčia jį siekti antrosios, nes ši — „vienas iš gražiausių dalykų“¹⁸. Todėl Erotas — būtinai filosofas, nes filosofija ir reiškia išminties siekimą arba, šnekant talpia, meilę išminčiai. Ši išvada dar tik išoriškai, vien per „vardą“ reikšmę, susieja filosofiją su meile. Giluminis šių dviejų dalykų ryšys išryškėja, kada Diotima pamėgina atsakyti į Sokrato klausimą: „Bet jeigu Erotas toks, kokia iš jo nauda žmonėms?“ Toks klausimas irgi neatsitiktinis, bet taip pat paruoštas nuorodos į Eroto prigimtį. Dievo ir mirtingosios būnys yra ne dievas ir ne mirtingasis, o tarpinė būtybė — demonas. „Būdami vidury, demonai užpildo tarpą tarp vienu ir kitų ir yra tas ryšys, kuris sujungia visumą“¹⁹. Kitaip negu dievai, gyvenantys sau, demonai neturi savarankiško gyvenimo: jie tik tarnauja kitiems. Todėl, griežtai šnekant, net negalima klausti, kas yra demonas apskritai. Toks objektyvistinis klausimas pamatuotas tik dievų atžvilgiu. Apie demoną tegalima klausti: kam jis, kokia iš jo nauda žmonėms arba dievams? Platonas netgi tokį klausimą susiaurina, išmesdamas dievus: po sofistų viskas matuotina tik žmogumi.

Atsakydama į Sokrato klausimą, Diotima remiasi vien prielaida apie Eroto polinkį į grožį. Tačiau ši iš pažiūros visai dalykiškai Eroto „veiklos“ kryptį nusakanti prielaida nustoja dalykiškumo, kada iškeliamas klausimas: „ką gaus tas, kuris pasieks grožį?“²⁰ Šioje Sokratui keblioje situacijoje Diotima pasiūlo pakeisti „gražų“ į „gera“. Toks pakeitimas aiškiai netikėtas. Tiesa, Sokratas su Agatonu jau buvo sutarę, kad, „kas gera, tai ir gražu“²¹, ir antikvai tai, matyt, yra savaime suprantamas daly-

¹⁶ Šis formalus Eroto apibrėžtumas savaip užfiksuotas jau Aristofano kalboje. Anot jo, androgino, apimančio priešingas — tiek vyriškąją, tiek moteriškąją — lytis, „kūnas buvo perkirstas pusiau, kiekviena jojo pusė, geisdama antrosios, ėmė su ja susieiti“ (Ten pat,— P. 31—33).

¹⁷ Ši Eroto polinkį konstatuoja visi pašnekesio dalyviai.

¹⁸ Ten pat.— P. 54.

¹⁹ Ten pat.— P. 52.

²⁰ Ten pat.— P. 55.

²¹ Ten pat.— P. 49.

kas. Tačiau Diotimos mito prielaidomis toks pakeitimas neparuoštas ir reiškia pasakojime trūkį, apie kurį turbūt ir buvo įspėjęs Sokratas savo kalbos pradžioje. Trūkio prasmė netrunka paaiškėti. Sokratas jau be vargo atsako, kad žmogus, pasiekęs tai, kas gera, bus laimingas. Ir toks atsakymas išbaigia samprotavimą: žmogus negali tikėtis ko nors daugiau. Paskesniame Diotimos pasakojime pasimato, kad paskutiniai išvada logiškai išbaigia ir mitą. Taigi Platonas priverčia Diotimą pertraukti pasakojimą, kad pažymėtų mitu perteikiamo samprotavimo pabaigą. Ir, matyt, ne iš gero tai daro, bet nepajėgdamas sukonstruoti logiškai nuoseklią perėjimą iš pradinių prielaidų į numatomą galutinį rezultatą. Pažymėjęs samprotavimo kraštus, jis po to mėgina sudurti galą su galu, konkretindamas meilės sąvoką.

Diotima pabrėžia, kad jiedu su Sokratu, šnekėdami apie meilę, įvardija šiuo žodžiu ne meilės pasireiškimų visumą²², bet „išskirdami tam tikrą meilės atmainą bei siedami ją su visumos vardu, tik ją vadiname meile“²³. Po to mantinietė patikslina, kad „apskritai imant, ji (toji atmaina) yra kiekvienas gerų dalykų ir laimės troškimas — pati galingiausia ir visa paviliojanti meilė“²⁴. Taigi, šnekėdama apie meilę, Diotima turi omenyje tik tai, kas reiškiasi visuose konkrečiuose žmonių polinkiuose, kas juose yra bendra. Ji gana greitai sutaria su Sokratu, kad šioji su jokiū konkrečiu pomėgiu, net su pomėgiu filosofijai nesutampanti meilė yra žmogaus siekimas „amžinai turėti savyje gerį“²⁵. Aišku, kad tokios meilės nuoroda yra kartu ir kelio į tikrą laimę nuoroda. Todėl savaime kyla klausimas, ką reikia daryti žmogui, kad jis atsidurtų šiame kelyje. Diotima šį klausimą formuluoja taip: „Kokiu keliu jis (gėris) siektinas ir kokiais veiksmais turi išsilieti jų (žmonių) sukauptos pastangos, kad tai būtų galima pavadinti meile? Kas tai per veikla?“²⁶ Pati retoriškai klausia, pati ir atsako, nes Sokratas čia bejėgis ką nors išmąstyti. Pasirodo²⁷, „tai yra *gimdymas grožyje* tiek kūnu, tiek siela“²⁸. Ši lakoniška išvada vainikuoja „Puotą“. Formaliu požiūriu, ja tarsi tiltu mėginama susieti nutrūkusio Diotimos pasakojimo kraštus. Dalykiškai žiūrint, ja siekiama atsakyti į Diotimos ir Sokrato pokalbio pradžioje iškilusį klausimą apie grožio prasmę žmogui. Tačiau tuo lakonišku pavidalu, kuriuo ją išsako Diotima, ši išvada pasirodo visiškai neįkandama net Sokratui. Ir Diotimai tenka išskleisti jos turinį plačiau. Kaip dera mantinietei, kuri žino ne išsamprotaudama, bet ypatingų galių dėka, Diotima ne aiškina, o tik

²² Būtinumą sugriežtinti meilės sąvoką išvelgia jau Pausanijas: „Man rodos, Fedrai, kad mūsų kalbų tikslas nėra tinkamai nusakytas: garbinti Erotą apskritai. Žinoma, jei Erotas būtų vienas, taip ir derėtų. Tačiau Erotas nėra vienas“ (Ten pat.— P. 17).

²³ Ten pat.— P. 56.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat.— P. 57.

²⁶ Ten pat.— P. 58.

²⁷ Pasak Pausanijo, „<...> gražus ir pagarbos vertas ne kiekvienas Erotas, bet tik tas, kuris skatina *gražiai mylėti*“ (Ten pat.— P. 18).

²⁸ Ten pat.— P. 58.

konstatuoja. Ji teigia žmones turint veiklią prigimtį, kurią ji vaizdžiai sugretina su nėštumo būseną. Kita vertus, ji tvirtina, kad žmogus gali atpalaiduoti jame besikaupiantį veiklumą arba gimdyti tik grožio akivaizdoje. Kadangi ir šie teiginiai Sokratui dar gana mįslingi, tai kiekvieną iš jų Diotima dar aptaria atskirai.

Pirmiausia ji pamėgina išaiškinti Sokratui žmogiškojo veiklumo arba polinkių gimdyti „priežastį“. Ji negali nežinoti, kad į samprotavimus linkusiam Sokratui „labai svarbu žinoti kiekvieno dalyko priežastį“²⁹. Todėl, siekiant įtikinti aiškiai dvejojantį Sokratą³⁰, jai nelieka nieko kito kaip aiškinti. Ir Diotima aiškina: „O kodėl, būtent, gimdyti? Todėl, kad gimdymas yra ta amžinybės ir nemirtingumo dalis, kuri teko mirtingiesiems. Jeigu meilė, kaip jau sutarėm, geidžia *amžinai* turėti gėrį, tai greta gėrio negali netroškėti ir *nemirtingumo*. Tad būtina šito samprotavimo išvada — meilė trokšta ir nemirtingumo“³¹. Šis iš pažiūros labai logiškas samprotavimas iš tikro tėra paaiškinimo regimybė. Išvada apie nemirtingumą gaunama iš žodelyčio „amžinai“, kuris visai nekaltai buvo pridėtas, apibrėžiant meilę kaip gėrio turėjimą³². Taigi samprotavimas paremtas visiškai nemotyvuota prielaida ir todėl „kybo ore“. Pačiam Platonui tai negali būti nežinoma, vadinasi, galima manyti, kad šio „paaiškinimo“ paskirtis yra veikiau stilistinė negu dalykinė. Papildydamas mitą (konstatavimus) teoriniais elementais (paaiškinimais), nors ir ne visai korektiškais (jei būtų galimi korektiški, tai ir mito nereikėtų), Platonas, matyt, siekia sustiprinti išgalvoto mito tikėtinumą. Kartu šis „priežastinis paaiškinimas“ yra mėginimas nustatyti ryšį tarp dviejų aiškiai susijusių dalykų. Gyvenimiškas patyrimas rodo, kad žmogus linkęs tiek į gėrį, tiek ir į nemirtingumą. Todėl peršasi mintis, kad tie dalykai yra giminingi. Tas pats gyvenimo patyrimas moko, kad polinkis į nemirtingumą reiškiasi ko gero stipriau negu polinkis į gėrį. Juk nemirtingumo kai kas siekia bei pelno jį ir blogais darbais, pavyzdžiui, sudegindamas šventovę. Taigi intuityviai atrodo, kad polinkis į nemirtingumą yra gilesnis ir stipresnis negu polinkis į gėrį. Tarus, kad abu polinkiai susiję, jau natūralu antrąjį aiškinti pirmuoju, o ne atvirkščiai.

Kad ir kas ten būtų, Sokratą toks meilės „priežastinis aiškinimas“, atrodo, įtikina, ir Diotima atsideda grožio vaidmens meilėje aptarimui. Nors ji ir buvo minėjusi, kad Erotas linkęs į grožį, vis dėlto paaiškėja, kad griežtai šnekant, meilė „nėra meilė grožiui“³³. Taip yra dėl to, kad grožis neturi savarankiškos vertės, bet įgyja ją tik santykyje su gėriu. Taigi, kol šis nebuvo aptartas, tol Sokratas ir negalėjo atsakyti į klausimą: ką gaus tas, kuris pasieks grožį. Gėris savo ruožtu yra tai, kas

²⁹ Ten pat.— P. 213.

³⁰ Plg. „Bet ar iš tiesų visa taip yra?“ (Ten pat.— P. 61).

³¹ Ten pat.— P. 59.

³² Plg. „O gal,— sako,— ne tik turėti, bet ir amžinai turėti? — Ir tai pridurkime“ (Ten pat.— P. 57).

³³ Ten pat.— P. 59.

šmėkščioja visų konkrečių žmogiškųjų polinkių horizonte. Jis yra galutinė žmogiškųjų siekių riba, nes teikia laimę. Būdamas galutinis žmonių tikslas, jis kartu yra ir absoliutus atskaitos taškas arba matas visiems žmogiškiesiems siekiams įvertinti. Todėl ir grožio prasmė žmogui paaishkėja, tik pamatavus jį gėriu. Diotima tai padaro, sutapatindama grožio įsameninimą — Kalonę — su žinomais mitologiniais personažais — Moira ir Eilėtija. Eilėtija yra dievybė, kuri, tarsi nepastebima pribuvėja, rūpinasi palengvinti ir pagreitinti gimdymą. Sekant šia nuoroda, grožis yra žmogaus veiklumą atpalaiduojanti sąlyga. Moira yra lemties deivė. Ji pasirūpina paskesniais likimais tų, kurie, Eilėtijai padedant, ateina į pasaulį. Išėitų, kad grožis turėtų nulemti ir linkmę, kuria išsiskleis jo paties atpalaiduotas žmogaus veiklumas. Toji linkmė visiškai aiški — gėris. Juk Diotima, klausdama, *kokia linkmė* ir kokiais veiksmais turi išsilieti žmogiškasis veiklumas, kad jis būtų meilė, t. y. *siekimas amžinai turėti gėrį*, atsako: *gimdyti grožyje*. Vadinasi, grožis ne tik apskritai atpalaiduoja žmogaus veiklumą, bet kartu garantuoja ir tai, kad taip atsiradę (grožyje gimę) žmogaus veiksmai bus geri, t. y. artins tą žmogų prie gėrio, taigi ir laimės. Kitaip tariant, grožis yra gairė, stovinti kelyje, kuris galiausiai veda į gėrį. Jei nori būti tikrai laimingas — siekti gėrio, ieškok grožio! Tokia žmogaus gyvenimo maksima kyla iš Diotimos pasakojimo apie meilę. Tačiau kur ieškoti grožio? Nuo ko pradėti? Galbūt yra tiesus kelias? .. Panašūs klausimai iškiltų žmogui, paviliotam tokios meilės. Diotima tai supranta ir neklausinama. Todėl, nors ir dvejojama paties Sokrato galimybėmis pasiekti aukščiausias ir švenčiausias meilės paslaptis, ji vis dėlto ryžtasi detaliam aptarti tikrąjį grožio kelią. Pasirodo, tam, „kas nori tikru keliu eiti į tas paslaptis, reikia dar iš jaunų dienų pradėti ieškoti kūnų grožio. Ir pirma, jei vadovas jį gerai ves, jis turi pamilti vieną kūną ir gimdyti čia gražias kalbas. Paskui <...> jis turi pasidaryti visų gražių kūnų (kūno grožio apskritai) mylėtojas. <...> Po šito (meilės kūniškam grožiui pakopos) jis turi įtikėti, kad sielų grožis yra vertingesnis už kūnų grožį. <...> per tai nejučiom bus priverstas kontempliuoti (θεασθαι)³⁴ mūsų ketinimų ir papročių grožį bei išvelgti, kad visa, kas gražu, yra bendros prigimties, ir todėl įtikėti, kad kūno grožis yra menkas dalykas. Iš ketinimų jis turi būti nuvestas į pažinimus, kad išvelgtų pažinimų grožį ir, regėdamas ištiesą grožio įvairovę, jau nebeatsiduotų kaip šeimynykštis vienai kokiai nors grožio apraiškai — ar tai vieno žmogaus, ar tai vieno ketinimo, ir tokios vergijos menkystėje nebekalbėtų skurdžių šnekų, bet, atsigręžęs į grožio įvairovės jūrą, kontempliuotų ją ir gimdytų daug gražių, kilnių kalbų bei minčių *filosofijos pilnatvėje* (εν φιλοσοφια αφθονω), kad, čia išaugęs ir sustiprėjęs, jis išvystų dar vieną pažinimą.

³⁴ Pradinė veiksmazodžio θεωρεῖν reikšmė — stebėti. Palaipsniui prie jos prilipo ir maštyti, kuri filosofiniuose tekstuose pasidarė vyraujanti. Taigi čia teoretizuoti reiškia stebėti mintiškai.

vienintelį tokį, būtent, štai tokio grožio pažinimą. <...> paties per save savo vienodume amžinai esančio grožio <...> Visa kita, kas gražu, tik dalyvauja jame (gauna iš čia savo grožį) tokiu būdu, kad, aniems atsirandant ir nykstant, jis nesidaro nei didesnis, nei mažesnis, nei ką kita patiria. <...> Kaip tik čia ir eina tiesus kelias į meilės dalykus, ar kas pats juo eitų, ar kas kitas jį vestų: pradėjus nuo pavienių grožio apraiškų, nuolat kilti vardan ano aukščiausiojo grožio, <...> nuo gražių kūnų prie gražių ketinimų, nuo gražių ketinimų prie gražių žinojimų (*μαθηματα*), o nuo tokių žinojimų prie ano galutinio žinojimo, kuris ir yra ne kas kita kaip paties ano grožio žinojimas, kad galų gale sužinotum, kas tai yra grožis.

Jei apskritai kur nors žmogui gyventina (verta, prasminga gyventi), tai čia (šiam) gyvenime — kontempliuojant patį grožį. <...> nes čia vien žmogus, matantis grožį tuo, kuo ir dera jį matyti, pajęgs gimdyti ne dorybės šešėlius, kadangi ne prie šešėlių jis prisilietė, bet — tikrąją dorybę (*ἀληθῆ*), nes prisilietė jis prie tikrovės (*ἀληθου*)³⁵. <...> ir jei kas iš žmonių nemirtingas, tai ir šis"³⁶.

Paskutiniai Diotimos žodžiai nuspalvina meilę tokiomis varsomis, kad, būnant žmogumi, jau sunku atsispirti tokios meilės kerams. Neatsispyrė kadaise ir Sokratas, nes įtikėjo, „kad, žmogiškai prigimčiai siekiant šitos nuosavybės (gėrio), nelengva rasti geresnį patarėją kaip Erotas“³⁷. Neatsispyręs, pradėjo „gerbti meilės dalykus bei ypatingai juose lavintis“ ir neišvengiamai turėjo pasidaryti filosofu. Juk, anot Diotimos, paskutinioji grožio kelio pakopa, iš kurios jau tiesiogiai aptinkamas paties grožio žinojimas, t. y. gražių žinojimų pakopa, yra kartu ir filosofijos pilnatvės būseną. Ši iš pažiūros visai nežymi nuoroda³⁸ galutinai išaiškina filosofijos vietą meilėje, o kartu ir filosofijos paskirtį arba reikšmingumą žmogui. Kartu su Platonu vis dar žiūrint psichologiškai, filosofija — tai pomėgis žinojimams, tačiau ne bet kokiems, o tik gražiesiems. Šio pomėgio, kaip ir grožio kelio apskritai tiesioginė paskirtis — aptikti paties grožio žinojimą. Taigi grožis yra tai, kas išskiria filosofiją kaip pažintinės veiklos atmainą, nes, ženklindamas kai kuriuos žinojimus, tik juos daro siektinus arba, šnekant platoniškai, mylimus. Tai reiškia, kad grožis yra vertybė, konstituoji filosofiją kaip tam tikrą pažinimo rūšį. Grožis yra ypatinga vertybė, primetanti jos siekiančiam žmogui griežtą sąlygą: grožį privalu stebėti praktiškai nesuinteresuotai, nes priešingu atveju jis išnyksta kaip grožis. Pritaikius šią sąlygą pažinimui, paaiškėja, kad filosofija tegali apimti tik nesuinteresuotus pažinimus, o todėl turi sutapti su teoriniu

³⁵ Daiktavardis *ἀληθεία* reiškia tiek tiesą, tiek tikrovę — tai savaip atspindi daiktišką senovės graikų požiūrį į mąstymą.

³⁶ Ten pat. — P. 63—66.

³⁷ Ten pat. — P. 66.

³⁸ Tiek lietuviškame, tiek rusiškame „Puotos“ vertimuose ši nuoroda visai išnyksta, nes vertėjai, išvertę patį žodį „filosofija“, laisvai perfrazuoja šią teksto vietą.

pažinimu. Tai savo ruožtu reiškia, kad, griežtai šnekant, grožis nėra filosofijos, kaip tam tikro pažinimo, objektas, bet tik to pažinimo pobūdį normuojanti vertybė. Kaip tik grožis apibrėžia filosofiją tik kaip teorinį mąstymą, palikdamas atvirą klausimą, į ką tas mąstymas nukreiptas. Vėlgį visai nežymia nuoroda Diotima atsako ir į šį klausimą. Anot jos, pažinti patį grožį reiškia prisiliesti prie tikrovės. Taigi tikrovė yra tai, ką galiausiai siekia pažinti filosofija, o grožio vertybė, sąlygodama šio pažinimo pobūdį — jo teoretiškumą, kartu nulemia ir jo tikrumą, t. y. tai, kad bus pažinta pati tikrovė. Kartu su Platonu tarus, kad tikrovė, kurią „Puotoje“ atstovauja grožis, yra „pati per save savo vienodume amžinai esanti“ ir kad tikrai ją pažinti reiškia prisiliesti prie jos, galima padaryti išvadą, kad filosofija artina žmogų prie amžinos tikrovės, taigi ir — nemirtingumo. Anot Diotimos, tai yra „priežastinis“ arba, įvertinant prasmę, kurią teikia šiai sąvokai Platonas, mokslinis (struktūrinis)³⁹ filo-

sufijos paskirties nusakymas. Kadangi ἀληθεια Platonui yra dviveidis Janas — ir tiesa, ir tikrovė, tai filosofija artina žmogų ir prie tiesos. Tačiau vien pažintinis filosofijos profilis, nusakytas tiek dalykiniu, tiek formaliu aspektu, dar galutinai neįprasmina filosofijos, nes neatskleidžia jos būtinumo žmogui. Kaip grožio vertybė įgyja prasmę tik susieta su gėrio vertybe, taip ir pirmosios inspiruojamas teorinis pažinimas galutinai išiprasmina tik susietas su antrosios inspiruojama praktine veikla. Būtent teorinis pažinimas (filosofija) arba, įvertinant teoretiškumo paskirtį, tikras pažinimas yra tikros veiklos arba, įvertinant jos paskirtį — geros (dorovingos) veiklos prielaida. Tokia veikla savo ruožtu daro žmogų laimingą. Čia, šiame gyvenime, tikėtis ko nors daugiau, matyt, neduota. Todėl grožio ir gėrio vertybėmis paženklintas meilės kelias yra žmogiškumo apskritai kelias. Filosofija, kurią „Puotoje“ įkūnija Erotas, yra vedlys šiame prasmingiausiame žmogui kelyje. Todėl „kiekvienas žmogus (kiekvienas, kuris ryžtasis gyventi prasmingai, t. y. žmogiškai) privalo garbinti Erotą“⁴⁰.

Sokratas baigia savo kalbą. Erotas deramai pagirtas — Filosofijos paskirtis visiškai nusakyta, tačiau puota tęsiasi. Puikią pagiriamąją kalbą dar pasako atsitiktinai užklydęs Alkibiadas. Jau ne apie filosofiją, bet apie Sokratą — žmogų, parodžiusį antikais (ir ne tik jai) žmogiškumo kelią.

³⁹ Žr. ten pat. — P. 213—218.

⁴⁰ Ten pat. — P. 66.